

Forholdet mellem J. N. H. Skrumsager og Laurids H. Kaltoft

Af H. P. Jensen

På grundlag af nogle bevarede breve forsøger fhv. sparekassedirektør H. P. Jensen, Agerskov, at kaste nyt lys over en af fremmedherredømmets markante storbondeskikkelser, Laurids H. Kaltoft, og hans forhold til sin svoger J. N. H. Skrumsager, en anden af datidens førende personligheder. Forfatteren mener, at hverken samtidens eller eftertidens bedømmelse af disse personer har taget de grundlæggende psykologiske træk i betragtning, som prægede dem. Det er karaktertræk, som ånder af islandsk sagatid – et odelssind er det kaldt – som også kan genfindes hos bl.a. slægten Fausbøl i Branderup sogn og slægten Ries i Stenderup i Toftlund sogn, der blev behandlet af H. P. Jensen i Sønderjyske Årbøger 1978.

Indledning

J. N. H. Skrumsager, Københoved, (1841–1921) var, som Morten Kamphøveners bog siger om ham, en central skikkelse i Fremmedherredømmets tid, en sønderjydsk førerskikkelse. Hans svoger Laurids H. Kaltoft (1826–1904), der en tid også boede i Københoved, var en usædvanlig mand, der fængslede tid og egn. Mellem de to mænd bestod i perioder venskab. Mennesker har sind, gårde har skæbne. De to stødte sammen i fælles attrå mod en af Skrave sogns prægtigste gårde, Toftlundgård, og stod derefter fjendtligt overfor hinanden gennem mange år. Der er saga i det, der kendes, men de nærmere omstændigheder vil nok aldrig kunne erfares til bunds. I levende live var de to mænd allerede myter. Længe efter deres død spandt en sagnkreds flittigt på det, der havde været dem imellem. Minderne er blegnede og interessen svækket. Mens der endnu findes folk, der har hørt om Skrumsager og Kaltoft, og heftige følelser er glemt eller neddæmpede, er det godt når der fremkommer oplysninger og synspunkter, der muliggør et dybere kendskab til et omstridt historisk stof.

Laurids Kaltofts datter af andet ægteskab, Nicoline Cathrine Bonde, der døde i 1950, beskrev i sine sidste leveår faderens forhold

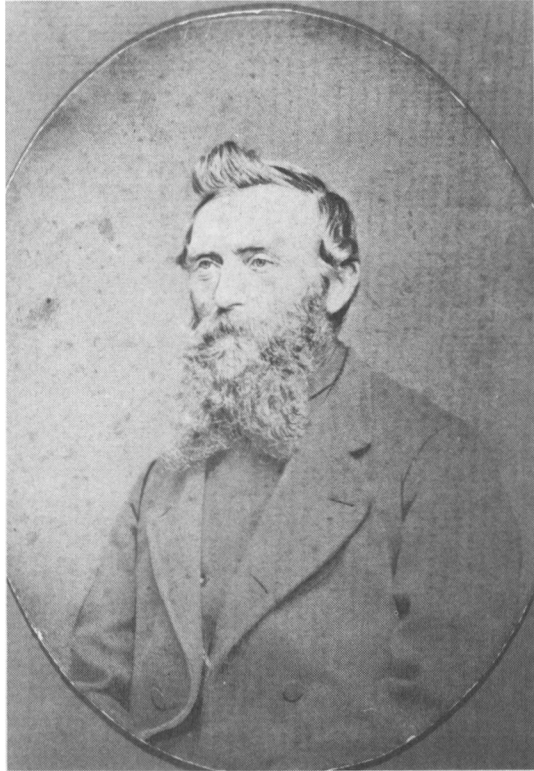
til Skrumsager i nogle få, ret udførlige breve. De er præget af datterlig kærlighed, men giver dog megen mulighed for at forstå Kaltofts psyke og en del af hans handlinger. – Den flittige og meget kyndige egnshistoriker, Kresten Hansen, Højvang, Skodborg, har gennem mange år samlet og glimrende sammenfattet oplysninger om Toftlundgaard og sam- og modspillet mellem de to mænd. De to kilder supplerer meget, der hidtil var kendt.

I historieskrivningen ligger vel både tendens til at fastholde hævdvundne opfattelser og tabubegreber og modsat til mere eller mindre hidsige krav om revision. Den historiske beskrivelse af danskheden under Fremmedherredømmet har i ret høj grad været fritaget for revisionen. Årsagen turde være, at danskheden til efter anden verdenskrig stod i forsvarsstilling, hvor der ikke var råd til den store selvransagelse. Fra modstanderhold er der lejlighedsvis prikket til danske myter, men det fik ingen indflydelse på den folkelige bevidsthed. Mange med kendskab til sønderjydske historie ved dog, at de sidste hundredeoghalvtreds års danske førerskikkelser også var mennesker med stærke og svage sider, og penge og personlige følelser kan spores i mange handlingsmotiver.

Laurids H. Kaltoft og Toftlundgård

Toftlundgård var kongelig fæstegård, da den i 1755 ejedes af Holden Jørgensen og i 1772 af sønnen Knud Holdensen. 1789 giftede Johan Thaysen sig med dennes enke. Han var af anset slægt og indflydelsesrig, og gården overgik i hans tid til selveje. I ægteskabet var der to børn, Knud Nikolaj og Maren. Efter hustruens død giftede han sig med Cathrine Physant og fik med hende tre døtre. To af dem blev gift med H. D. Kloppenborg på Bejstrupgård. Med den første kone, Cathrine, fik han datteren Cathrine. Med den anden Mette Kirstine, Ane Marie. Den første datter blev opdraget på Toftlundgård hos morbroderen Knud Nikolaj, der var ugift. Gården tiltænkte alle dage Cathrine efter Johan Thaysens udtrykkelige ønske. Cathrine blev siden Laurids Kaltofts første kone. Ane Marie blev opdraget i hjemmet på Bejstrupgård. Hun blev Skrumsagers første kone efter den kendte bortførelse.

Johan Thaysen døde i 1846. Jord og slægt havde været hans verden. Knud Nikolaj fortsatte arvefølgen og drev den store gård så

*Lawriids H. Kaltoft, født
1826 i Åkjær i Fole sogn,
død 1904, foto omkr.
1870. (Privateje).*

længe han magtede det, de sidste år dog ved forvalter. Som sådan kom Kaltoft ind i billedet 1853.

Kaltoft var født i 1826 på Åkjær i Fole sogn. Hans ungdom havde været vandreår. Han var kommet tidligt ud at tjene og havde i Vestjylland fattet interesse for det specielle engbrug, hvor eng vandedes og gødskedes ved oversvømming eller overrisling. Han kom i lære under Landhusholdningsselskabet og fik praktisk og teoretisk uddannelse i engbrug, der sidenhen skulle blive en af hedeselskabets mærkesager. Efter denne uddannelse kom han viden om og skal have været i Tyskland og Skotland. I 1848 gik han frivilligt med i Treårskrigen. Hjemkommet købte han store udyrkede arealer i Gånsager, som han nogle år efter solgte billigt til unge mennesker, der manglede jord til bolig og eksistens. Denne

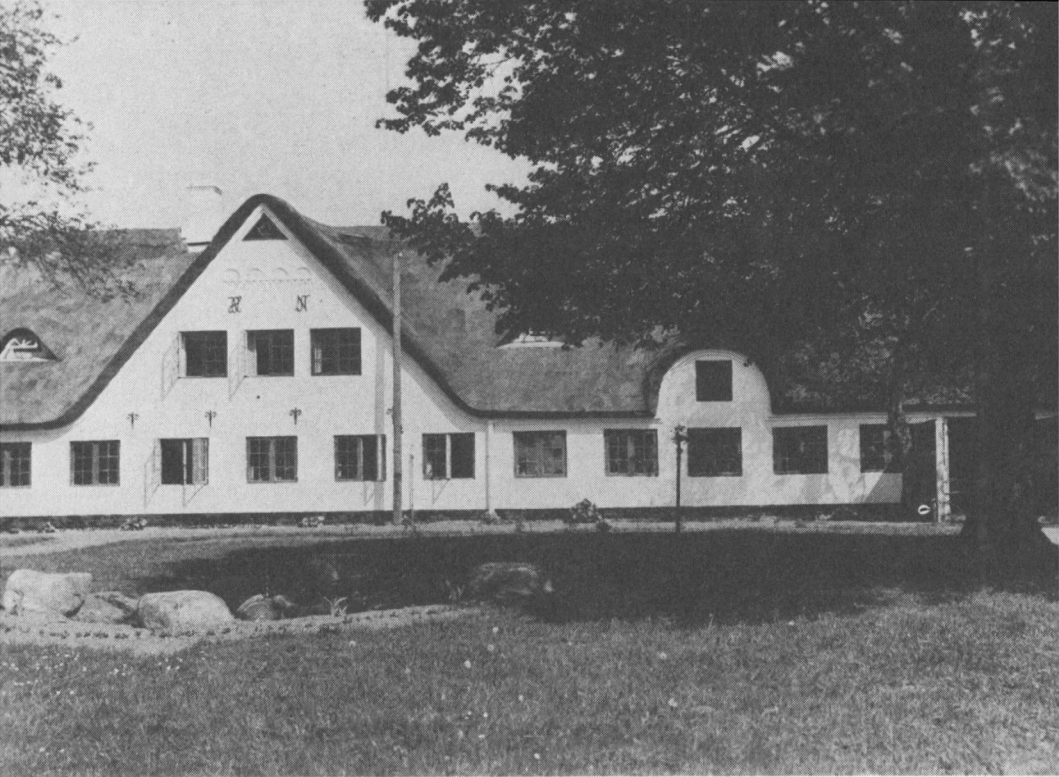
rundhændethed var et karakteristisk træk, der fulgte ham livet ud. Af spredte oplysninger træder han frem som en usædvanlig og rigt begavet ung mand. Han nævnes som energisk og indsigtfuld. Hans sind beskrives som lyst, men »under sorger og modgang nedbøjende sig til tungsind«. (H. J. Physant, omkr. 1880). Det fornemmes, at han må have været temmelig velstillet, hvor hans penge så er kommet fra. Med krig, rejser og uddannelse bag sig må han have været en interessant mand.

Forvalteren blev gode venner med den kønne unge Cathrine, arvingen til Toftlundgård. Samme år som han kom til gården, 1853, blev de gift, og kort efter blev gården tilskødet dem vistnok i fællesskab. Der må have været forelskelse til stede, og ægteskabet blev meget lykkeligt. Kaltoft kastede sig over den store gård, opdyrkede, grundforbedrede og byggede, men lykken blev kort. Den 7. januar 1858 døde Cathrine Kaltoft efter en barnefødsel, elleve dage efter Knud Nikolaj Thaysen, der havde boet til aftægt hos det unge ægtepar. Laurids Kaltoft stod ene med en lille pige. I lang tid tog han hende på ryggen og vandrede til Skrave kirkegård og besøgte hustruens grav. For naboerne var det usædvanligt, nogen tog sig et dødsfald så nær. Det følte vel næsten ublufærdigt. Beretningen siger sikkert noget væsentligt om Kaltoft og hvad der rørte sig i hans sind.

Efter Cathrine Kaltofts død udviklede der sig et ejendommeligt modsætningsforhold mellem Kaltoft og svigerfaderen, H. D. Kloppenborg. Nogle år efter skulle dette gentage sig mellem Kloppenborg og J. N. H. Skrumsager, en anden kommende svigersøn. Skrumsager var vestjyde og var via Rødding Højskole kommet som forvalter til Bejstrupgård i 1861. Her blev han gode venner med den hjemmeværende Ane Marie, hvilket vakte Kloppenborgs vrede. Skrumsager måtte fortrække og søgte tilflugt hos Kaltoft, hvilket yderligere vakte Kloppenborgs vrede.

Da der blev krig i 64, gik Kaltoft med igen som frivillig. Forinden foretog han dog den ejendommelige handling at overgive Kloppenborg ledelsen af Toftlundgård. Årsagen kan være en skreven eller uskreven aftale om den døde hustrus arveadkomst til gården, der ønskedes overført på den lille datter.

Da Kaltoft igen vendte hjem havde han meget vanskeligt ved at genvinde råderetten over ejendommen. Kloppenborgs modvilje

Toftlundgaard fra haven omkr. 1920. (Privateje).

slog ud i lys lue, og han udfoldede de særeste anstrengelser for at genere svigersønnen, der vel gav igen med samme mønt, men ikke havde svigerfaderens stive hårdhed. Kloppenborg fik dog snart andet at tænke på.

I 1866 bortførte Skrumsager Ane Marie. Efter vielsen i Arrild kirke for den berømmelige pastor Anders Ørbech, købte det unge par Bennetgård, der nu er hvilehjem, i Københoved og stiftede hjem.

Samme år giftede Kaltoft sig med Ingeborg Seeberg fra Brændstrup. I dette lykkelige ægteskab fødtes datteren Nicoline. Ingeborg var ikke rask, og da Toftlundgaard krævede mands og kones fulde arbejdsindsats, blev den bortforpagtet. Ægteparret flyttede ud på en lille ejendom i Mikkeltorp, hvor Ingeborg døde 1871.

Af Nicoline Bondes breve træder en række talende træk frem. Kaltoft synes at have betragtet Toftlundgaard med en blanding af stolthed og uvilje, der har været for mange minder ved den. Hans

sindstilstand begyndte at svinge fra opstemthed og virkelyst til melankoli og apati. Det retsindige begyndte at få skær af påståelighed og stridbarhed, det rundhændede af planløshed. Forholdet til svigerfaderen sled på nerverne.

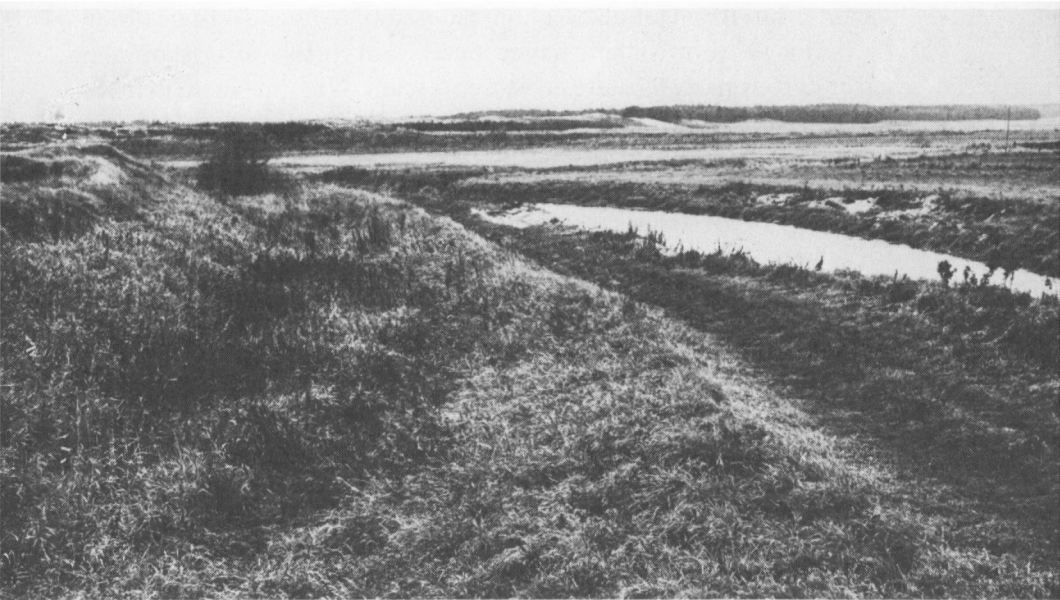
I disse år fik ægteparret Skrumsager samme behandling. De døjede og tålte og helligede sig deres egen lille verden. De slog rod og begyndte at få styrke.

Laurids H. Kaltoft i Årup

Da Kaltoft igen kunne ryste sorgen over Ingeborg af sig, gav han sig i lag med det, der blev hans prægtigste værk. I 1874 købte han en gård i Årup, hvor Gjelså og Fladså løber sammen. Jorden henlå i hede og flyvesand. Folk rystede på hovedet, men Fladsåen blev stæwet og vandet sat ind i en flere kilometer lang kanal. Herfra udskyldedes og overrisledes klitlandskabet, så det i løbet af få år forvandlede til frugtbar eng. Den store kanal – siden kaldet Amerikanerkanalen – er hans værk. Både som ingeniørarbejde og fysisk præstation er den endnu imponerende. Arbejdet skete ikke uden vanskeligheder. Det kneb med landliggerens samarbejdsvilje. Mange tekniske problemer måtte eksperimenteres igennem. Der kom retssager. Nicoline Bondes breve fortæller, hvordan hans sind svingede op og ned med de forskellige tilskikkelser. Et tredje ægteskab 1875 med Annchen Jakobsen fra Møgeltønder opløstes ved hendes død to år efter. I de to år havde der været store problemer mellem de to døtre og stedmoderen. Omkring 1880 virkede enganlægget og var udflugtsmål for landboforeninger fra nær og fjern. Finansieringen er sandsynligvis sket ved lån i Danmark i kortfristet form.

Sidst i halvfjerdserne kom der nye genvordigheder. Den ældste datter Cathrine var en køn pige. Hun forelskede sig i købmand F. A. Winther i Gram. De to stødte på Kaltofts absolutte uvilje. Datteren skulle giftes med en bonde og have Toftlundgård, sådan som den afdøde hustru havde fået den. Han slog hånden af pigen, der tyede op til Skrumsagers i Københoved. De tog sig af pigen i bedste mening og det vakte selvfølgelig Kaltofts vrede.

Datterens bryllup i 1880 kastede Kaltoft ud i dyb depression. Han tabte nu helt interessen for arvegården, Toftlundgård, og forhandlede samme år med en fætter, gårdmand i Obbekjær, Hans

Den stærkt tilgroede vandingskanal til venstre og Fladså til højre. Kanalen løb i randen af et flyveklitlandskab og førte vand flere kilometer vestpå til en stor eng før Gjelsås og Fladsås sammenløb.

Jørgen Hansen, om en underlig »pro forma« aftale i lighed med Kloppenborgs regimente i krigsårene. Der må faktisk være afsluttet en regulær handel, der bekræftedes ved et tinglyst skøde i 1882.

Efter at der var skilt 14 hektar fra, var Toftlundgård 132 hektar stor. Der blev afsat penge til den gifte datters mødrearv, og Kaltoft fik selv et beløb. På islandsk sagavis drog Kaltoft derefter med en husbestyrerinde Elise Jensen og den yngste datter Nicoline til Norge. Nicoline fortæller, at Kaltoft havde det forfængelige håb at datteren i Gram skulle fortryde, når hun så faderens reaktion. Der blev rejst rundt i Norge og gået på jagt, det var en gammel lidenskab. Nogle følelser overfor husbestyrerinden skulle også afklares. En vinter blev tilbragt i Kristiania. Hen på året 1881 vendte de landflygtige hjem til gården i Årup, der havde lidt under fraværet. Kort efter var der ægteskab, det fjerde, med Elise Jensen.

Marten Refslund Poulsen fortæller i »Minder«, at Kaltoft aldrig genså den ældste datter. Det er ikke rigtigt. Nicoline skriver, at på

datterens indtrængende bøn kom faderen til hendes dødsleje i 1883, og de fik talt ud. Kaltoft havde været som forløst efter samtalen. Efter datterens død fulgte en ny depression. Nicoline mener endda, at også forholdet til Skrumsagers ville være gået i orden, hvis datteren havde overlevet.

I Årup krævede det komplicerede anlæg stadig opmærksomhed. Dertil kom bryderier med de Harreby bønder, der indså det fordelagtige i Kaltofts grundforbedringstanker. De gik ind på åløbet ovenfor Årup sluse, der var Kaltofts motor i overrislingsanlægget, og byggede Harreby Sluse. Den nødvendige samordning endte i årelange retssager, tilsidst for Oberlandesgericht. Langs af sted voldte de korte lån og retsudgifterne vanskeligheder. Det stridige sind gav sammenstød med tyske love og embedsmænd, der i et tilfælde endte i en fængselsstraf i Flensborg.

Meget gærede i og om Kaltoft i disse år, men intet gik helt i stykker. Han må endda have tjent ret betydeligt til tider. Slog noget ned i ham, blev det straks iværksat og lod sig gøre. Elise var ham en god kone. Nicoline voksede op som faderens stolthed og håb, men uden knuder mellem stedmor og datter forløb det ikke.

Striden om Toftlundgård

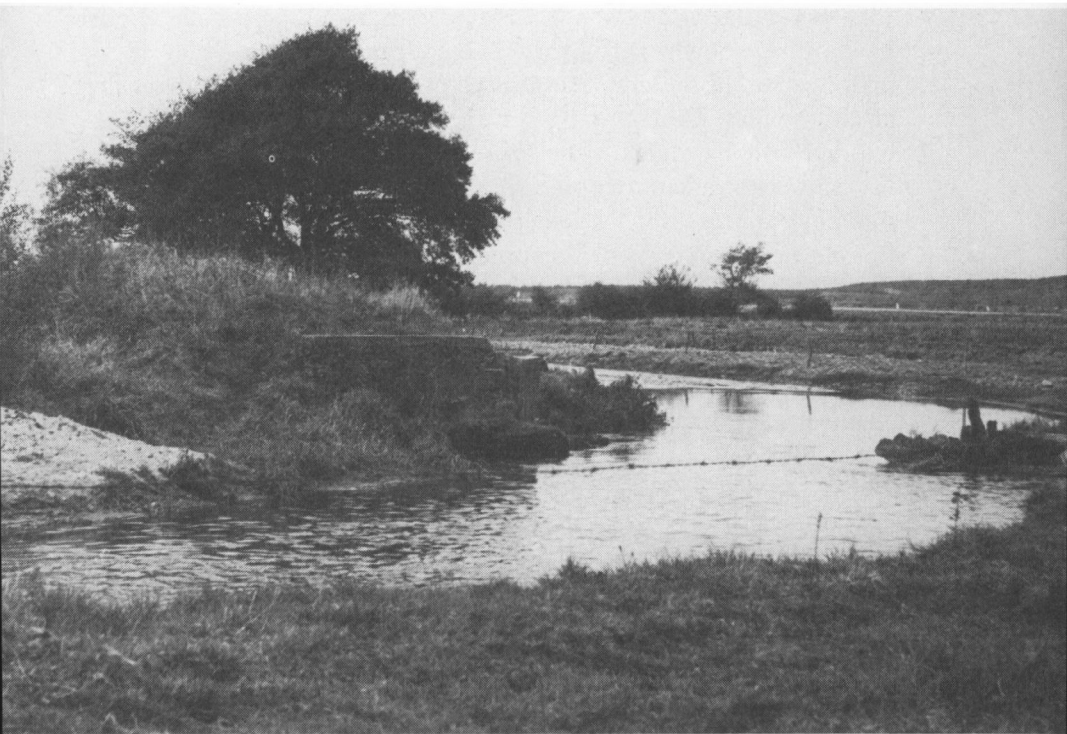
Kloppenborg var død i 1882. Familien Skrumsager flyttede over på Bejstrupgård, der var en gård i klasse med Toftlundgård. I det efterfølgende tiår steg J. N. H. Skrumsager frem i alt dansk virke på egnen. Tillidshvervene hobede sig op på ham.

Forholdet mellem Kaltoft og Skrumsager i disse år er vanskeligt at bedømme. Nicoline anker over, at stedmoderen så for meget op til den mægtige Skrumsager, men selv synes hun som barn og ung pige at have befundet sig vel i familielivet på Bejstrupgård. Kaltoft og Skrumsager synes jævnligt at have set hinanden. De har også drøftet og foretaget det ene og det andet i fællesskab.

I 1891 døde Hans Jørgen Hansen, og hans søn Hans Kaltoft overtog Toftlundgaard »på de samme betingelser som sin far« ifølge Nicoline. Da der i begges tilfælde foreligger gængse, tinglyste skøder, kan det ikke afgøres om Laurids Kaltofts underforståede ret beroede på en vitterlig aftale eller om den har eksisteret som en ønskedrøm i hans sind.

Toftlundgård var Hans Kaltoft til overs, og han gav overfor

Rester af den sprængte Aarup sluse. – Når skytterne i slusen var sat, steg vandet i Fladså og trådte ind Kaltofts vandingskanal, der anes bag den hvide grusbunke til venstre i billedet.

Laurids Kaltoft flere gange udtryk for ønsket om at sælge. Det er meget tænkeligt, at der har været en ganske uformel aftale eller et uskrevet løfte mellem de to grene af slægten Kaltoft. Det kan være gået ud på, at i tilfælde af salg skulle Laurids Kaltoft kunne købe gården tilbage til Nicoline. Det er sandsynligt, at salgstankerne kan have truffet ham i en svag stund. Han kan have haft en depression, tænkeligt er også at økonomien har været anstrengt, så han ikke har magtet at rejse de fornødne penge.

Det korte af det lange: Hans Kaltoft solgte til Skrumsager i 1893. I en artikel i Sønderjydsk Månedsskrift oktober 1959 har Morten Kamphøener sammenlignet købesummerne for Toftlundgård 1882 og 93. Da de ikke afviger meget fra hinanden, anså Kamphøener det for sandsynligt, at der forelå almindelige handelspriser.

Hverken slægten Hansen/Kaltoft eller Skrumsager skulle således have opnået nogen særlig fordel i ejendomshandlerne. Her er dog nok overset, at dersom den første »pro forma« pris har været lavt ansat, hvilket sammenligninger med andre samtidige ejendoms-handler kunne tyde på, så har prisen en halv snes år efter også været lav uanset konjunktursvingninger. Hans Kaltoft synes at have været mærkelig uinteresseret i den store gård. I de forløbne år havde han kunnet belåne den ret højt sammenlignet med købesummen i 1882, der må have været lav i forhold til en lånevurdering. Imidlertid har Laurids Kaltoft haft mulighed for at meddele sig klart, da Hans Kaltoft luftede salgstanterne.

Da salget nu var en realitet, vågnede Laurids Kaltofts fortrydelse voldsomt op, og Skrumsager blev syndebukken. Hans Kaltoft blev led ved det hele og forsøgte at få Skrumsager til at lade handelen gå tilbage. Slægt og venner blev tilkaldt og forsøgte at mægle, men forgæves. Ifølge Nicoline stod Skrumsager fast på sin ret og gik ikke ind på at besvare de spørgsmål og klager, der blev fremført imod ham. Han erklærede, at gennem hans børn ville gården i lige linie komme i den gamle slægts (Thaysen) eje. Det ville den ikke gennem Nicoline, hvis mor jo var en Seeberg og ikke en Kloppenborg. Det ville have ligget anderledes med den ældste søster, hvis mor også var en Kloppenborg, men hun var jo forlængst død. Nicoline var voksen nok til at være med i samtalerne og henholdt sig naturligvis til, at gården havde været hendes faders og tiltænkt hende. Begge kunne stå på blodets ret, men Skrumsager havde den længere og lige linie bag sig. – Dette er små halvfems år siden, men sagaånden går meget længere tilbage.

Forsøger man at tolke en datters skånsomme ord, fornemmes det at Kaltoft er faret voldsomt frem i vrede. Skrumsager har også med fuld ret kunnet tage forbehold overfor Kaltofts ubestandighed. Hvis hans sind vinglede, som det gjorde, kunne ikke alt rette sig efter det med kort varsel. Kaltoft havde jo også ejet gården gennem mange år og haft al mulig frihed til at disponere over den eller i hvert fald holde klarhed i dens juridiske omstændigheder. Spørgsmålet er derfor ikke, om Skrumsager burde have vist retsind, han havde utvivlsomt retten på sin side, men om der i familieforholdene lå en moralsk pligt til at vise storsind. Heller ikke det spørgsmål kan besvares. Når Hans Kaltoft ønskede at afhænde gården og med

Den store gårdsplads på Toftlundgaard omkr. 1920. (Privateje).

eller uden underhåndsaftale havde givet Laurids Kaltoft underretning, var der intet forkasteligt i at handle til anden side. Såfremt Skrumsager havde været villig til at lade handelen gå tilbage, forelå spørgsmålet, om Kaltoft magtede at indtræde i de betingelser Skrumsager havde påtaget sig. Evnede han ikke det, satte han sig i et dårligt lys. En arv var forspildt, og han ville ikke erkende det. Henvendelserne til Skrumsager har været indtrængende. Der foreligger intet om, at han har udbedt sig Kaltofts evne bevist. Det kan man så mene om, hvad man vil.

Kaltofts økonomi og mulighed for at overkomme to store gårde samtidigt kan ikke granskes så længe efter. Det kan kun blive et skøn. Men hans skubben gården fra sig i 1880-1882, de bekostelige anlæg og processer i firserne og gårdsalget i Årup kort efter tyder på, at han var kørt træt. Der kan ikke gøres ret og skel i de to mænds anliggende. To stridige sind var tørnet sammen. Det var hverken første eller sidste gang.

Laurids H. Kaltofts sidste år

Gården i Årup solgtes i 1894 til Nicoline og hendes mand Thomas Hansen Bonde. En del af salgssummen var seks store læs hø årligt leveret til den lille ejendom i Mikkeltorp, hvor Kaltoft og hustru flyttede hen. Der var småt, men overkommeligt og hyggeligt med mark og skov. Elise Kaltoft flyttede efter mandens død i 1904 til Rødding, og Thomas og Nicoline købte Mikkeltorp ejendommen.

I de følgende år gik det op og ned i Kaltofts sind. I lyse stunder var de gamle interesser der. Han tog ud til svigersønnen i Årup og hjalp med enganlægget. Han bistod ved moseopdyrkning og træplantning. Med rette findes hans navn blandt hedens opdyrkere i Kongenshus mindepark. Selv om forholdene var mindre, forblev han en godgørende og hjælpsom mand. I de mørke tider murede han sig inde i forpint ligegyldighed. Sådanne mennesker har tider under opstigning og nedgang, hvor det står klart for dem, hvad der er forspildt, og de æder måske mest i sindet.

Kaltoft forfulgte Skrumsager med nedsættende omtale og bidske bemærkninger. Når sindet kom over ham, kunne han strejfe rundt på den tabte Toftlundgårds marker og endda spænde for og begynde at arbejde i marken. Det blev til mange mere eller mindre tiltalende drillerier, der med fryd blev gjort til genstand for egnens snak. Det er forunderligt at sammenholde kernen i de to mænds uoverensstemmelse og den eventyrverden, der blomstrede op og levede længe efter de to mænds død.

Kaltoft skal have forbandet Toftlundgårds jord. Der søgtes spor efter denne forbandelse og grundedes på, hvor længe den kunne »holde« sig. Der blev »spøgt« på de to Skrumsager gårde, og der gisnedes om årsagen. Var der lidt ude af trit i dagligdagen, gik tankerne til mysteriet om Toftlundgård.

Denne kontrovers har sikkert været Skrumsager en plage i de år, hvor driften af landbrugene og de meget tidskrævende offentlige hverv belastede ham til det yderste. Det med at forsøge at række en hånd frem lå nok ikke til ham. Til gengæld bar han klogeligt uroen i tavshed.

Marten Refslund Poulsen har i »Minder« beskrevet en af de sidste gange Kaltofts lys flammede op. Han havde fået den tanke, Gjelsåen lod sig støve ved Stenderup i Toftlund sogn. Det opdæmmede vand kunne ledes ved en kanal til Stensbæk og der

kunne kunststykket fra Årup gentages på indlandsklitterne ved Stensbæk. Tanken er bjergtagende og formentligt teoretisk mulig. Økonomien var slet ikke til stede. Refslund Poulsens skildring lader i et glimt endnu engang forstå, hvilken pioner Kaltoft har været højt oppe i halvfjerdserne. Han kunne ikke få andet levned end det, han fik.

Skrumsagers levnedsløb er så velkendt. Hans største fortjeneste var måske formandskabet i Vælgerforeningen 1907 til 1919, de år der bragte valget i 1912 og fordrede lederskabet i de vanskelige krigsår. Han døde i 1921. Både han og Kaltoft hviler på Skrave kirkegård, dog ikke ved siden af hinanden.

Slutning

Nået hertil viser Nicoline Bondes breve og Kresten Hansens indsamling af oplysninger, at forskellige synsvinkler sjældent er anlagt på tid, personer og tildragelser i denne gårdmandsverden.

Johan og Knud Nikolaj Thaysen, H. D. Kloppenborg, J. N. H. Skrumsager og Laurids Kaltoft var enere, men for den tid typiske jordrotter. Der er udskiftningstidens børn, men endnu før den store højskoleromantik opfører de sig som islandske sagabønder eller middelalderlige herremænd. De gør det som om de repræsenterede kongerækker af generationer og havde brev på, at det skulle der også følge efter dem. De er besatte af jordhunger i en tid, hvor landbrugskonjunkturerne går kraftigt op og ned. Deres ståsteder i livet er slægt og stavn, der rangerer lige med hinanden. Stavnen står dog over det enkelte slægtsmedlem, der kun forvalter for en tid og skal give videre.

Lignende tanker kan genfindes i slægten Fausbøl i Branderup sogn og slægten Ries i Stenderup, Toftlund sogn. Særligt den sidste slægts testamenter og skøder kredser om stavnens ve og vel som grundlag for slægtens beståen, helst som en ø i verden.

I Haderslev amt var det jo ikke udpinte fæstebønder, der slutteligt blev selvejere i løbet af 1800-tallet. Hvorfor blev så netop de nærmest forgiftede af jordejjet? Hvorfra kom deres odelssind, for at bruge Refslund Poulsens ord? 1800-tallet blev et fornyelsens og omskiftelsernes århundrede. Ingen af disse slægter stod indesluttede overfor det nye, tværtimod deltog de i rigt mål i nye fællesskaber. Alligevel hadede og bekæmpede de hinanden. De tog

standpunkter i de underligste anliggender og stod så urokkeligt fast på dem, at de kun i yderste fald kunne tale virkeligt sammen, hvorfor? Folk skal have lov til at have seng og sygdomme for sig selv, hvad enten de er døde eller ej. »Beredskabslitteraturen« fra og om Fremmedherredømmets tid slår imidlertid ikke til, hvis man vil forstå tiden blot så nogenlunde.

Laurids Kaltofts sind lader sig aflæse i datterens breve, næsten som kurver, der afslører mani-depressive træk. Det er der ingen skam ved, tværtimod kan de give et yderst interessant og bevæget liv, hvis ellers svingningerne ikke er for hastige eller voldsomme. Grundtvig havde de tilpas langelige, som mærkes så tydeligt i hans salmer. Laurids Kaltoft kunne ikke drukne sine lidelser i valium eller på psykiatrisk klinik. Han måtte æde sig igennem dem, sengeliggende i et mørkt værelse. Det forklarer mangt og meget undervejs.

Ane Marie Skrumsager skal have lov at have sine fire forlovelser i fred, men hendes faders indædte modvilje mod de to svigersønner og overdrevne intriger og reaktioner på enhver modsigelse er ikke almindelig egoisme.

Skrumsager og Kaltoft var begge begavede slidere. Hvad var deres virkelige forhold til penge?

Skrumsager har fået skarpe betegnelser med på vej, hård og beregnende, »indhalens«, som det hedder på sønderjydsk. Det var han sikkert også, men den almindelige dom bygger på noget overfladisk. Han har været en mand i ustandselig tidnød for at overkomme det, han havde påtaget sig eller var pånødet. Han har været hård for at kunne skære igennem, blive færdig og komme videre.

Han kan ikke med rette kritiseres for, at han samlede til sig og byggede op, tværtimod. Der er eksempler nok på, hvordan krævende offentlige hverv kunne skade erhverv og stilling. Krüger er et af dem. Skrumsager var ustandseligt på farten og sad i meget vekslende omstændigheder. Hans kraft og indsigt manglede i hjemmet og visse steder ikke uden følger. Sønnen H. D. Kloppenborg-Skrumsager sagde rent ud, at faderens landbrug var oldnordisk. Førerskabet kunne der gives sølvskeer for, men i det daglige kostede det. Det har blot aldrig været fint at tale om penge i forbindelse med danskhedens førere. For mange af dem var det et

problem at klare det økonomiske, og nogle overkom det jo heller ikke. Der skulle råd til at kunne det hele.

En mand som A. D. Hørlück i Rurup, Skrumsagers og Kaltofts samtidige, kunne næsten trække samme læs som Skrumsager takket være sin indbringende landmålervirksomhed og kommissionshverv, og dog var der et hårdt nap til sønnen Niels Jokum Hørlück, da han overtog gården i 1900.

Kaltofts enspændernatur skulle støde an mod en tid, hvor lovgivningen skrænkede ind på den enkeltes muligheder. Måske havde det været godt for ham at udvandre, så havde han kunnet frigøre sig af de mange arvebindinger. Han nåede at blive for gammel i en tid, hvor den lette kredit ikke fandtes. Det kostede både skravl og godtfolk engang imellem. Så smukt rundhåndetheden mindedes, havde den været for dyr.

Det er godt folk ikke er ens. Beretningen om J. N. H. Skrumsager og Laurids H. Kaltoft kan sluttet med, at det var godt, at der var en af hver slaw.

